

ЗАЩИТА НА ОПРАШИТЕЛИТЕ ОТ ПЕСТИЦИДИ

СПЕШНА НЕОБХОДИМОСТ ОТ ДЕЙСТВИЯ

Животните опрашители играят решаваща роля в размножаването на цъфтящи растения и в производството на множество плодове и зеленчуци. Повечето растения се нуждаят от помощта на опрашители, за да произведат семена и плодове. Опрашителите посещават цветята в търсене на храна, подслон и материали за изграждане на гнезда. Енергията, която е необходима за растежа, метаморфозата, летенето и размножаването на опрашителите се набавя от захарите в нектара и протеините, мазнините, витамините и минералите от поленовите зърна. Известен факт е, че нито популациите на растенията, нито на опрашителите могат да съществуват изолирано – ако едното изчезне, другото е на едно поколение от бедствието¹. Около 80% от всички цъфтящи растения и над три четвърти от основните културни растения, които изхранват човечеството, разчитат на животински опрашители, като от тях най-голяма роля в процеса на опрашването играят пчелите.

През 2022 г. Организацията по прехрана и земеделие на ООН (Food and Agriculture Organization of the United Nations - FAO²) насочи вниманието към някои проблеми и необходими мерки, за опазване на опрашителите от употребата на пестициди в земеделието.

В публикацията се изтъква, че опрашителите са жизненоважни за производството на храни и за благосъстоянието на хората. Те са от съществено значение за производството на плодове, зеленчуци, маслодайни семена и фуражи, както и за производството на семена за много кореноплодни и влакнодайни култури. Освен че са от изключителна важност за сигурността и качеството на храните, опрашителите допринасят за производството на лекарства, биогорива (напр. рапично и палмово масло), влакна (напр. памук и лен) и строителни материали, като дървен материал.

Пчеларството и добивът на пчелен мед са основни практики в редица селски стопанства. Голямото значение на опрашителите както за дивите, така и за култивираните растения означава, че те са от основно значение за поддържането на екосистемните услуги и глобалното биоразнообразие, посочват авторите на статията.

Пестицидите влияят неблагоприятно на насекомите опрашители. Пчелите и другите насекомите опрашители могат да бъдат изложени на въздействието на пестициди, използвани в селското стопанство по различни начини, включително чрез

¹ <https://www.fs.usda.gov/wildflowers/pollinators/animals/index.shtml>

² FAO. 2022. Protecting pollinators from pesticides – Urgent need for action. Rome. <https://doi.org/10.4060/cc0170en>

Amber Green White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136

<https://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056

директно разпръскване, поглъщане на замърсен пращец, нектар или медена роса и контакт с остатъчни вещества върху листата или цветовете, или на вектори на болести..

Пестицидите също така са показали широк спектър от смъртоносни и сублетални ефекти върху насекомите опрашители, и по-специално върху пчелите. Леталните ефекти се изразяват в причиняване на пряка смъртност на насекомите, но също така са неблагоприятни сублеталните ефекти, като влошено хранене, намалено потомство или нарушена способност за придвижване, се казва в публикацията.

Известно е, че инсектицидите обикновено представляват най-висок риск за насекомите опрашители, включително и употребата на фунгициди и акарициди, която може също да даде резултат в токсични ефекти за пчелите.

Повечето хербициди обикновено не са пряко токсични за пчелите, но могат да имат значителни индиректни ефекти върху опрашителите, чрез премахване на източниците на нектар и полени или на местата за гнездене. Счита се, че употребата на пестициди е сред първите 3 фактора за намаляване броя на опрашителите в почти всички части на света, заедно с унищожаването на местообитанията и интензивното земеделско управление на земята.

Авторите посочват, че са **необходимими национални политики за защита на опрашителите**. През 2018 г. Конвенцията за биологичното разнообразие³ е приела своя План за действие 2018–2030 г. за международната инициатива за опазване и устойчиво използване на опрашителите. Ключов елемент от плана е разработване и прилагане на последователни и всеобхватни политики, които позволяват и насърчават дейности за опазване и насърчаване на диви и управлявани опрашители. Въпреки приемането на няколко наднационални инициативи за опрашители (напр. в Африка, Европа, Северна Америка и Океания), това все още не е превърнато в конкретни национални стратегии, политики или планове за действие за насърчаване и защита на опрашителите. Разработването, приемането и прилагането на такива национални политики е изключително необходимо.

Пчелите като основни опрашители на културите.

Авторите посочват, че опрашителите съставляват разнообразна група от животни, включително птици и прилепи, доминиращи сред тях са насекомите, като пчелите представляват най-важната група от тях.

В световен мащаб са известни повече от 20 000 вида пчели. Само някои от тях са управлявани/отглеждани, включително медоносните пчели, някои земни пчели и пчели без жило, както и няколко вида самотни пчели, но повечето от пчелите са диви. Добивите и качеството на културите зависят от изобилието и разнообразието както на диви, така и на отглеждани пчели. Разнообразието от повече видове пчели като цяло, осигурява по-ефективно и стабилно опрашване на културите в сравнение с един самостоятелен вид, дори когато управляваните видове, като медоносните пчели,

³ Конвенцията за биологичното разнообразие (CBD) влязла в сила на 29 декември 1993 г. има за цел е да разработи национални стратегии за опазване и устойчиво използване на биологичното разнообразие и често се разглежда като ключов документ по отношение на устойчивото развитие.

Red   Amber   Green   White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136
<http://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056

присъстват в голямо изобилие. Поради тази причина, както отглежданите, така и дивите пчели трябва да бъдат защитени от пестициди.

Друг важен инструмент посочен от авторите - **укрепването на нормативната уредба е от съществено значение за намаляване на употребата на пестициди.** Законодателството е един от няколкото инструмента, които могат да се използват за влияние върху управлението на вредителите и употребата на пестициди, за защита на пчеларските дейности и за опазване на разнообразието от опрашители. Чрез специфични изисквания за разрешаване и употреба на пестициди, законодателството може да допринесе за защита на опрашителите от рисковете, свързани с пестицидите. Законодателството, касаещо животновъдство или пчеларство може да определи при какви обстоятелства могат да се прилагат пестициди в близост до места с пчеларски дейности. Законодателството в областта на биологичното разнообразие и/или местообитанията може да включва специфични разпоредби за минимизиране на експозицията от пестициди на домашни и диви опрашители, което може индиректно да защити опрашителите от пестициди. В много страни законодателството, което има за цел да защити опрашителите от пестициди, е ограничено до пестицидите и/или пчеларството; законодателството в областта на околната среда или биоразнообразието обикновено се прилага по-рядко за тази цел.

Освен това, сегашното законодателство се **концентрира върху отглежданите медоносни пчели и много по-малко върху дивите пчели**, се казва в публикацията.

Глобален семинар на FAO. На 23 и 24 февруари 2022 г. FAO е организираща онлайн Глобален семинар за укрепване на разпоредбите за защита на опрашителите от пестициди, се съобщава в статията. Приоритетите на действие за намаляване на рисковете от пестициди за опрашителите, обсъдени по време на семинара, са обобщени в тази публикация.

Намаляване на риска от неоникотиновите инсектициди за опрашителите. Употребата на неоникотиновите инсектициди е свързана със значителни рискове за пчелите и други насекоми опрашители. В резултат на това, властите по света са предприели регулаторни мерки за минимизиране на тези рискове. Мерките варират от анулиране на всички регистрации на инсектициди, до строги ограничения на тяхната употреба и до задължителни мерки за управление и етикетиране.

Кои са най-важните **приоритети за действие** според авторите:

- Разработване на политики, които поставят амбициозни цели за защита и подпомагане на управляеми и диви опрашители. Такива политики, наред с другото, могат да имат за цел да ангажират всички съответни заинтересовани страни да играят активна роля в разработването, изпълнението и мониторинга; да насърчават подходи за борба с вредителите, които разчитат по-малко на пестициди, създаващи рискове за опрашителите и повече на биологичен контрол, агроекология и интегрирано управление на вредителите; насърчаване на нискорискови алтернативи на пестицидите, както и икономически и неикономически стимули; улесняване на

Red   Amber   Green   White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136
<http://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056

диалога и посредничеството между земеделски производители, пчелари и други участници и повишаване на тяхната осведоменост и образование; да се подкрепи включването на защитата на опрашители в по-широката цел за устойчиво повишаване на селскостопанската производителност чрез екологична интензификация и/или агроекология и диверсификация на видовете.

- Укрепване на националните законодателства за защита на опрашители от пестициди за да се гарантира, че законодателството по отношение на развитието на селското стопанство, защитата на културите, разрешаването и употребата на пестициди, пчеларството, околната среда и биоразнообразието е изчерпателно и допълващо се по отношение на защитата на опрашители от рисковете, породени от пестицидите. Необходимо е включване на конкретни цели за защита на опрашители, мерки за оценка на риска и смекчаване на риска в процедурите по регистрация на пестицидите и разрешенията за употреба. Трябва да се установят законови правомощия и процеси в подкрепа на намаляване използването и постепенното премахване на пестициди, които са вредни за опрашители или представляват неприемлив риск за тях; нужно е въвеждане на мерки, които могат да стимулират добрите практики при използването на пестициди, по отношение на опрашители; трябва да се фокусира специално внимание към местообитанията, богати на опрашители, когато се цели опазване и насърчаване на биоразнообразието; необходимо е разработване на конкретно цялостно законодателство относно пчеларството, включително защитата на управлявани пчели и механизми за осигуряване на отговорност и обезщетение при увреждане на пчеларството, причинено от пестициди.

- Оценка на риска. Трябва да се оценят видовете опрашители, които присъстват в основните системи за отглеждане на култури, както и тяхната роля и значение за опрашването и агробиоразнообразието. Необходимо е разработване на надеждни методи за оценка на риска за опрашители в тропически, субтропични и полусухи агроecosистеми. Трябва да се създават механизми за изграждане на регионална мрежа и обмен на информация и споделяне на работата по оценка на риска за опрашители, между компетентните органи, отговорни за регулиране на пестицидите.

- Облекчаване на риска. Необходимо е да се предпишат мерки за намаляване на риска за опрашители, които реалистично могат да бъдат приложени в страната, като се вземат предвид местните условия на употреба на пестициди, както и капацитетът за регулаторен мониторинг и правоприлагане. Трябва да бъде установена или укрепена национална или местна комуникация и осъществен механизъм за обмен на информация между потребителите на пестициди и пчеларите. Нужно е улесняване на използването на подходи за управление на вредителите, които разчитат по-малко на пестициди, представляващи риск за опрашители и повече на биологичен контрол, агроекология и интегрирани мерки за борба с вредителите, се казва в публикацията.

Red   Amber   Green   White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136
<http://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056

- Мониторинг и докладване на инциденти. Необходимо е да се създадат ефективни системи за докладване на случаи на смъртност при пчелите и осигуряване на обратна връзка в системата за регулиране на пестицидите. Трябва да са наблюдават дългосрочните тенденции на популациите и на двата вида пчели - управляваните и дивите. По-изчерпателен списък с приоритетни действия, който включва и възможното участие на други заинтересовани страни, като например международни и регионални организации, е на разположение на уебсайта на Глобалния семинар.

Предприемане на действия

Въпреки че могат да бъдат предприети много различни мерки за намаляване на рисковете от пестициди за опрашители, не е необходимо всички те да се прилагат едновременно, се казва в публикацията. Един от вариантите е да се разработи цялостна политика за опазване и устойчиво използване на опрашители, която да включва мерки за намаляване на ефекта от пестицидите. Такава политика би предоставила план за прогресивно въвеждане на всички необходими мерки и дейности.

Насоки за разработване на такива приобщаващи политики за опрашители и опрашителните услуги се предоставят от FAO на следния линк: <https://www.fao.org/3/i4242e/i4242e.pdf>

Алтернативно, всяка страна може да избере първоначално да определи ограничен брой действия, които са сравнително лесни за изпълнение и/или има вероятност да допринесат в най-голяма степен за опазването на опрашители. Тогава може да се състои от прагматичен процес от три стъпки:

1. Извършване на бърза оценка на ситуацията, по отношение на действащите мерки за защита на опрашители от пестициди: политики, разпоредби, проекти, сътрудничество, публични и частни инициативи, специфични дейности и др. Могат да се оценят силните и слабите страни на тези мерки и да се установят пропуските.

2. Въз основа на анализа на ситуацията, извършен в точка 1, могат да бъдат определени приоритетни действия, които най-вероятно ще намалят рисковете от пестициди за опрашители в страната. Най-добре е това да стане чрез консултации с всички заинтересовани страни, напр. земеделски производители, пчелари, регулаторни органи, изследователи, частния сектор, групи на гражданското общество, коренното население и др. Може например да се определи набор от приоритети за незабавни действия.

3. Накрая може да се планира изпълнението на приоритетните действия, като се определят ключовите участници за всички дейности, да се избере водещ участник за всяка от тях, да се определят финансовите или правните изисквания и да се определят сроковете за изпълнение на дейностите, заключават авторите.

Ситуацията в България

Във връзка с опазването на пчелните семейства от отравяния с пестициди в Р България е действаща Наредба № 13 от 26 август 2016 г. за мерките за опазването на пчелите и пчелните семейства от отравяне, и начините за провеждане на

Red   Amber   Green   White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136
<http://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056

растителнозащитни, дезинфекционни и дезинсекционни дейности⁴. Съгласно Чл. 1., с тази наредба се определят мерките за опазване на пчелите и пчелните семейства от отравяне, и начините за провеждане на растителнозащитни, дезинфекционни и дезинсекционни дейности с наземна и авиационна техника. Наредбата е изменена и допълнена през 2020 г., с оглед осигуряване на максимална защита за пчелите на територията на страната ни.

В Наредбата са залегнали някои от насоките, дадени в публикацията на ФАО: в нея се определя при какви обстоятелства могат да се прилагат пестициди в близост до места с пчеларски дейности; тя включва специфични разпоредби за минимизиране на експозицията от пестициди на медоносните пчели; в Наредбата са предписани мерки за намаляване на риска за опрашителите; с нея се установява национална комуникация за обмен на информация между потребителите на пестициди и пчеларите.

Източник:

Protecting pollinators from pesticides. Urgent need for action

<https://www.fao.org/3/cc0170en/cc0170en.pdf>

Други информации в областта на пестицидите и тяхното влияние могат да бъдат намерени на интернет страницата на ЦОРХВ: <http://corhv.government.bg/?cat=29>

Изготвил:

Д-р Ирена Богоева

нач. отдел ЗРХЗХ, дирекция ОРХВ

12.01.2023 год.

---

⁴ Наредба № 13, Издадена от министъра на земеделието и храните
Обн. ДВ. бр.70 от 9 Септември 2016г., изм. ДВ. бр.16 от 22 Февруари 2019г., изм. и доп. ДВ. бр.101 от 27
Ноември 2020г. <https://www.lex.bg/bg/laws/ldoc/2136904157>

Red   Amber   Green   White

гр. София, 1618, бул. "Цар Борис III" № 136
<http://corhv.government.bg>, corhv@mzh.government.bg

тел. 02/4273056